

РОЗДІЛ V

Гроші, фінанси та кредит

УДК 338.24

Олена Івашко – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та оподаткування

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Ірина Цимбалюк – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та оподаткування Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Податкове стимулювання залучення іноземних інвестицій в економіку України в умовах фінансової нестабільності

У статті висвітлено основні результати реформування податкової системи України. Проаналізовано показники податкового навантаження на суб'єктів економічної системи та обґрунтовано напрями вдосконалення податкового стимулювання іноземних інвестицій в економіку України в умовах фінансової нестабільності.

Ключові слова: інвестиції, іноземні інвестиції, податки, податкова реформа, податкове навантаження, податкове стимулювання, інвестиційний клімат.

Постановка наукової проблеми та її значення. Процеси глобалізації та інтеграції, які активізувались у міжнародному економічному просторі в останні роки, значно посилили мобільність потоку інвестицій, загострюючи тим самим конкуренційні процеси між державами за їх залучення. Визначальними факторами динаміки міжнародних інвестицій є посилення диференціації між рівнями економічного розвитку та його структурою в різних країнах, стрімкий розвиток інновацій і технологій, створення економічних інтеграційних союзів, укладання багатосторонніх угод, які сприяють іноземним інвестиціям. Не останню роль при цьому відіграє механізм податкового стимулювання залучення інвестицій та формування на цій основі сприятливого інвестиційного клімату в країні.

Завдання податкового механізму залучення іноземних інвестицій – забезпечення стабільного розвитку економіки країни в довгостроковій перспективі. Зі свого боку, неефективна податкова політика держави та несприятливий інвестиційний клімат призводять до розбалансування економіки внаслідок порушення економічних інтересів основних макроекономічних суб'єктів у світі, а тому стабільний розвиток економіки країни в довгостроковій перспективі неможливий. Цю ситуацію сьогодні простежуємо в Україні.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Різні аспекти проблеми податкового стимулювання залучення іноземних інвестицій досліджували О. Барановський, В. Геєць, Б. Губський, М. Денисенко, В. Мунтіян, Н. Татаренко та ін.

Водночас більшість досліджень у сфері інвестиційної діяльності стосуються аналізу структурного фактора реалізації інвестицій. Тому розробка теоретичних питань, які забезпечують комплексний підхід до розв'язання проблем формування ефективної інвестиційної політики, основним елементом котрої повинен стати податковий механізм стимулювання залучення інвестицій в умовах фінансової нестабільності, є досить актуальною.

Мета статті – розкриття проблем і визначення напрямів формування податкового механізму стимулювання іноземних інвестицій в економіку України в умовах нестабільності фінансового середовища.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Узагальнення рейтингів міжнародних організацій свідчить про те, що податкова система України – одна з

найбільш складних, витратних та заплутаних у світі, що створює значні перешкоди для залучення іноземних інвестицій і потребує реформування.

Аналіз складових частин конкурентоспроможності економіки України доводить, що найбільш проблемними факторами для ведення бізнесу в країні поряд із корупцією та бюрократією є податкова політика, а саме податкове регулювання й розмір податків [1, с.117].

Проведені останніми роками реформи податкової сфери не дали бажаного позитивного ефекту, хоча й були у своїй основі спрямовані на підвищення позицій податкової системи України в міжнародних рейтингах. Так, оголошене урядом скорочення кількості податків, що є одним із показників сприятливості податкової системи під час визначення рейтингу Doing Business, здійснилося за рахунок об'єднання податків під спільними назвами. Такі зміни, на нашу думку, лише ускладнили податкову систему, зробивши її ще більш незрозумілою.

У межах податкової реформи з 1 січня 2016 р. відбулась уніфікація ставок основних податків (податку на прибуток та податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) на рівні 18 %), яка подана як спрощення податкового механізму. До того в Україні діяла малопрогресивна шкала оподаткування з ПДФО – 15 і 20 %, однак, зважаючи на середній рівень заробітної плати на рівні 4362 грн у 2015 р., більшість фізичних осіб сплачували податок за ставкою саме 15 % [2]. Отже, насправді відбулося деяке підвищення рівня податкових ставок. Крім того, відхід від диференційованого підходу в оподаткуванні обмежує соціальну функцію податків, за якою багаті повинні платити більше.

У результаті проведених податкових реформ, відбулося розширення бази оподаткування (зокрема, уключення до об'єктів обкладання податком на нерухоме майно комерційної нерухомості й зменшення житлових площ, що не оподатковуються) та зростання ставок окремих податків, що збільшило податковий тиск на платників і не сприяло створенню позитивного інвестиційного клімату в Україні. Водночас для покращення економічної ситуації в країні, пріоритетними повинні б бути цілі розвитку бізнесу та створення стимулів для залучення інвестицій.

Оцінити, наскільки ефективно в Україні функціонує податковий механізм залучення іноземних інвестицій, можна, дослідивши податкове навантаження в країні, адже його оптимальний рівень є вагомим чинником розвитку ділової й інвестиційної активності суб'єктів економічної системи.

Податкове навантаження (податковий тягар) – це показник, що відображає відношення суми сплачених податків та зборів до бази оподаткування. Як фіскальний показник податкове навантаження демонструє ступінь централізації й усупільнення створюваного ВВП у бюджетній системі країни й перерозподілу усупільненої частини ВВП через цю систему за допомогою надання економічним агентам суспільних благ, прямої та опосередкованої фінансової допомоги. Як цінний показник податкове навантаження характеризує вагу обов'язкових платежів на будь-яке результуюче джерело (виручка підприємства, прибуток, витрати на оплату праці, витрати домогосподарств тощо) [3, с. 285].

Отже, податкове навантаження може бути використане як дієвий індикатор впливу податкового механізму на економічне становище в країні, що показує, наскільки сприятливі умови ведення господарської діяльності в Україні й чи стимулюють вони залучання в державу іноземних інвестицій.

Надмірне податкове навантаження може негативно позначитися на податкових надходженнях до бюджету, оскільки за таких умов платники податків мають високі стимули приховувати від оподаткування свої фінансові ресурси або виводити їх у юрисдикції з меншим податковим навантаженням (тобто в офшорні центри). Проте надто низьке податкове навантаження може свідчити про недостатній рівень постачання суспільних товарів і послуг і, як наслідок, гальмувати розвиток інфраструктури, що, зі свого боку, може відштовхувати потенційних іноземних інвесторів та кредиторів.

Динаміку показників податкового навантаження в Україні, а також складників його розрахунку наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка податкового навантаження в Україні у 2010–2015 рр.

№ з/п	Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1	2	3	4	5	6	7	8
1	ВВП (у фактичних цінах, млрд грн)*	1079,3	1300,0	1408,9	1454,9	1566,7	1935,6
2	Темпи росту ВВП, % до попереднього періоду	-	120,44	108,38	103,27	107,68	123,54

1	2	3	4	5	6	7	8
3	Податкові надходження до зведеного бюджету України, млн грн**	245,0	332,0	357,3	339,7	347,9	578,0
4	Єдиний соціальний внесок, млн грн***	119,3	139,1	158,0	166,9	165,9	172,5
5	Податкове навантаження, % (р3/р1x100%)	22,70	25,54	25,36	23,35	22,20	29,86
6	Загальний рівень фіскального навантаження, % ((р3+р4)/р1x100%)	33,75	36,24	36,57	34,82	32,80	38,77
7	Темпи приросту загального рівня фіскального навантаження, % до попереднього періоду	-	7,36	0,93	-4,79	-5,81	18,22

* Джерело [4].

** Джерело [5].

*** Джерело [6].

Із розрахунків очевидно, що протягом досліджуваного періоду 22,2–29,56 % ВВП акумулювалось у зведеному бюджеті країни через механізм оподаткування. Зі свого боку, показник загального фіскального навантаження відображає частку як податкових надходжень, так і внесків до фондів соціального страхування. ЄСВ належить до неподаткових платежів, однак чинить значний фіскальний тиск на фонд оплати праці та є вагомим чинником розвитку підприємництва. Тому саме загальний показник фіскального податкового навантаження більш достовірно відображає сприятливість податкової системи для розвитку бізнесу. Отже, протягом 2010–2015 рр. рівень фіскального навантаження в країні коливався в межах 32,8–38,7 %, сягнувши свого максимального значення у 2015 р.

Вплив податкових важелів на інвестиційний клімат України можна простежити, зіставивши динаміку рівня загального фіскального навантаження та обсяги залучених в Україну іноземних інвестицій (рис. 1).

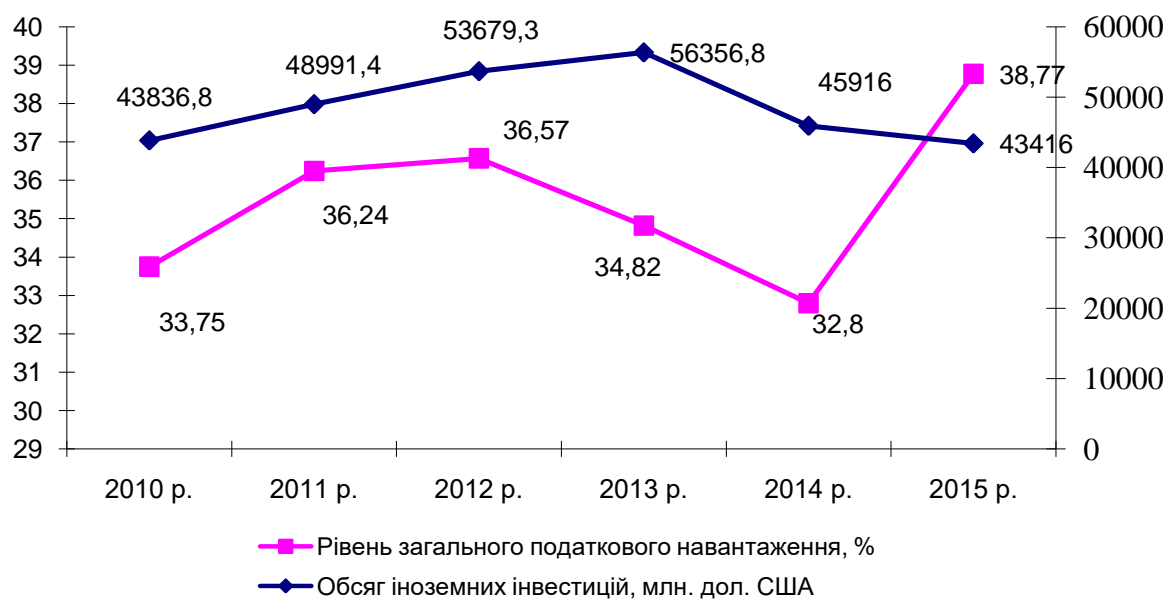

Рис. 1. Аналіз взаємозв'язку між рівнем загального податкового навантаження та обсягом іноземних інвестицій в Україні протягом 2012–2015 рр.

* Розраховано за даними джерела [7].

Так, основними країнами-інвесторами в українську економіку залишаються такі держави, як Кіпр (11,7 млрд дол.), Нідерланди (5,6 млрд дол.), Німеччина (5,4 млрд дол.), Російська Федерація (3,4 млрд дол.), Австрія (2,4 млрд дол.), Велика Британія (1,9 млрд дол.), Віргінські Острови (Британія) (1,9 млрд дол.), Франція (1,5 млрд дол.), Швейцарія (1,4 млрд дол.) та Італія (972,4 млн дол.) [8].

Варто зазначити, що до 2013 р. обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну зростав, незважаючи на коливання показника податкового навантаження в бік збільшення у 2011–2012 рр. Однак у 2014 р. відбулося значне скорочення зовнішніх інвестицій в Україну навіть при подальшому зменшенні податкового тягаря. Така ситуація спричинена політичними факторами, а саме у 2014 р. в Україні загострилося питання збройного протистояння на півдні й сході країни. Це й стало головним чинником зменшення притоку іноземних інвестицій в Україну.

У 2015 р. ситуація була найбільш суперечливою. При загальній тенденції скорочення обсягів іноземних інвестицій на 5,2 %, що є відображенням погіршення економічної ситуації в країні, податкова політика Уряду спрямована на підвищення рівня податкового навантаження в країні.

Сучасні процеси глобалізації та інтернаціоналізації посилюють мобільність зовнішніх інвестицій, створюючи ризики переливу капіталу й робочої сили в країни з більш сприятливими умовами для ведення бізнесу. За таких умов загострюється конкурентна боротьба за обмежені інвестиційні ресурси, яка набуває форми інвестиційної конкуренції [9, с. 28].

На жаль, Україна займає одні з найгірших позицій у рейтингах привабливості економік країн світу, що зумовлено низкою негативних явищ, тому й надалі існує необхідність удосконалення податкової системи України задля покращення інвестиційного клімату.

Згідно з даними, оприлюдненими Світовим банком у межах визначення рейтингу податкових країн світу Paying taxes-2016, загальне податкове навантаження та час, який витрачається на сплату податків в Україні, є чи не найгіршими показниками. Так, незважаючи на малу кількість платежів, на сплату податків в Україні витрачається 350 годин на рік при тому, що середній показник по світу становить 261 годину [10, с. 140].

Податкове навантаження в Україні, згідно з даними Світового банку, складає 52,2 %. У країнах Євросоюзу цей показник дорівнює в середньому близько 41 % ВВП, хоча й розподіляється вкрай нерівномірно: на шведських платників податків припадає велике податкове навантаження (51,2 % ВВП), а найнижчий податковий тиск – у Литві (28,7 %), Латвії (29,1 %) та Словаччині (30,6 %). У США і Японії рівень податкової завантаженості становить приблизно 30 % ВВП [11, с. 84].

Ще одна негативна характеристика вітчизняної податкової системи – проблема значного впливу пільг на розподіл податкового навантаження. У результаті впливу цього фактора податкові зобов'язання нерівномірно розподіляються між галузями економіки та підприємствами. Притік інвестицій відбувається саме в ті сфери діяльності, на які податкове навантаження нижче й де застосовується низка податкових пільг. Тому державі потрібно проводити виважену політику щодо використання податкових пільг, створюючи податкові стимули для раціонального розподілу інвестицій між галузями та формування оптимальної структури національного господарства.

Зарубіжний досвід свідчить, що при достатньо високому рівні податкового навантаження можуть застосовуватись інші форми податкової підтримки розвитку підприємництва й активізації інвестиційної діяльності. Зокрема, використання пільгових режимів оподаткування для окремих сфер чи видів діяльності та спрощення звітності, надання податкових кредитів.

Активізація інтеграційних і глобалізаційних процесів, підвищення ступеня відкритості економік різних країн, підтверджують необхідність функціонування ефективного податкового механізму, який би характеризувався високою конкурентоспроможністю та сприяв формуванню позитивного іміджу країни у світовому економічному просторі.

Тому для підвищення інвестиційної привабливості й покращення економічної ситуації Україні потрібно поступово знижувати податкове навантаження, використовуючи міжнародний досвід, адаптуючи його до специфіки та умов розвитку нашої країни, створювати умови, у яких майже неможливо буде ухилитися від сплати податкових зобов'язань, що призведе до поступового збільшення надходжень до державного бюджету, а також подбати про те, щоб податкові надходження були ефективно розподілені [12, с. 656]. За умови ефективного реформування податкової системи в частині зниження реального податкового навантаження Україна матиме шанси стати серйозним суб'єктом податкової конкуренції на світовому просторі й збільшити обсяг припливу іноземного капіталу в економіку України.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Усе вищезазначене дає підставу зробити висновки, що позитивна динаміка відносної лібералізації податкової системи, яка простежувалась із 2011 до 2014 рр., була нівельована значним посиленням податкового тиску. Результати проведеного дослідження ще раз підтверджують фіскальне спрямування проведених податкових реформ і відсутність стратегічних орієнтирів на формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні.

Основними напрямками вдосконалення податкового стимулювання залучення іноземних інвестицій в Україну можуть стати надання пільг при реінвестуванні прибутку, застосування спеціальних диференційованих ставок, прив'язаних до сфер діяльності, що уможливить стимулювання пріоритетних галузей, запровадження гнучкої амортизаційної політики з наданням преференцій для підприємств, які використовують нові технології чи працюють у районах із підвищеним рівнем безробіття [13, с. 55]. Зі свого боку, реформування основних бюджетоутворювальних податків потрібно здійснювати в напрямі створення диференційованих ставок ПДВ, можливого впровадження інвестиційних кредитів і податкових знижок із податку на прибуток, що сприятиме активній інвестиційній діяльності та підвищенню інвестиційного іміджу нашої держави.

Джерела та література

1. Дубинецька П. П. Податкове регулювання в системі управління національним господарством : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / П. П. Дубинецька ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2015. – 254 с.
2. Середня заробітна плата за регіонами за місяць у 2016 році [Електронний ресурс] / Державна служба статистики. Офіційний сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/0>
3. Новиков М. А. Порівняльний аналіз методик визначення податкового навантаження та шляхи їх удосконалення / М. А. Новиков // Сталій розвиток економіки. – 2011. – № 7. – С. 284–288.
4. ВВП України [Електронний ресурс] / Фінансовий портал Мінфін. – Режим доступу : <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>
5. Макроекономічні показники [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики. Офіційний сайт. – Режим доступу : <https://ukrstat.org/uk>.
6. Доходи Бюджету та Пенсійного фонду [Електронний ресурс] // Ціна держави. – Режим доступу : <http://cost.ua/budget/revenue/pension/>.
7. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) з країн світу в економіці України [Електронний ресурс] / Державна служба статистики. Офіційний сайт. – Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2014/zd/ivu/ivu_u/ivu0414.html.
8. Прямі іноземні інвестиції в Україну в 2015 році скоротилися на 5,2 % [Електронний ресурс] // Українські національні новини. Інформаційне агентство. – 18 лютого 2016. – Режим доступу : <http://www.unn.com.ua/uk/news/1548309-pryami-inozemni-investitsiyi-v-ukrayinu-v-2015-rotsi-skorotilisya-na-5-2-derzhstatistiki>.
9. Ліпич Л. Г. Формування стратегії розвитку будівельного підприємства в умовах інвестиційної конкуренції : монографія / Л. Г. Ліпич, І. В. Чорнуха, І. О. Цимбалюк. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 211 с. – Режим доступу : <http://csnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/7137>
10. Paying taxes-2016 [Electronic resource] / World Bank Group – Mode of access : <https://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes-2016/paying-taxes-2016.pdf>.
11. Стеблюк Н. Ф. Вплив податкового навантаження на діяльність підприємств / Н. Ф. Стеблюк, А. О. Філін // Молодий вчений. – Економічні науки. – 2015. – № 8 (23). – Ч. 1. – С. 80–86.
12. Лункіна Т. І. Вплив податкового навантаження на фінансові результати підприємства [Електронний ресурс] / Т. І. Лункіна, Ю. О. Щербина // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 5. – С. 654–656. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/134.pdf>.
13. Івашко О. А. Проблеми функціонування фінансового ринку та інвестиційна безпека України / О. А. Івашко, М. І. Карлін // Банківська справа. – № 3. – 2012. – С. 54–65.

Івашко Елена, Цимбалюк Ирина. Налоговое стимулирование привлечения иностранных инвестиций в экономику Украины в условиях финансовой нестабильности. В статье отражены основные результаты реформирования налоговой системы Украины в результате проведения налоговой реформы 2016 г. Доказывается, что оценить эффективность налогового механизма привлечения иностранных инвестиций можно, исследовав налоговую нагрузку в стране. Дается определение термина «налоговая нагрузка» и анализируются показатели налоговой нагрузки на субъектов экономической системы. Обнаружена зависимость между уровнем общей налоговой нагрузки и объемом иностранных инвестиций в Украине в течение 2012–2015 гг. Исследуется место нашей страны в мировых финансовых рейтингах привлекательности экономики и Paying taxes-2016. Доказана необходимость учета зарубежного опыта при реформировании налоговой системы в части снижения налоговой

нагрузки. Обоснованы направления усовершенствования налогового стимулирования иностранных инвестиций в экономику Украины в условиях финансовой нестабильности.

Ключевые слова: инвестиции, иностранные инвестиции, налоги, налоговая реформа, налоговая нагрузка, налоговое стимулирование, инвестиционный климат.

Olena Ivashko, Iryna Tsybaliuk. Tax Stimulation of Attracting a Foreign Investments in Economy of Ukraine in the Conditions of Financial Instability. In the article the basic results of reformation of the tax system of Ukraine are reflected as a result of tax reform of 2016 year. It is well-proven that estimating efficiency of tax mechanism of bringing a foreign investment is possible probing the tax loading in a country. Determination of term «tax loading» and analysed of indexes of the tax loading is conducted on the subjects of the economic system. Found out dependence between the level of the general tax loading and volume of foreign investments in Ukraine during 2012–2015 years. The place of our country in the world financial ratings of attractiveness of economy and Paying of taxes-2016 are investigational. The necessity of account of foreign experience is well-proven at reformation of the tax system in part of decline of the tax loading. The directions of improvement of tax stimulation of foreign investments in economy of Ukraine in the conditions of financial instability are grounded.

Key words: investments, foreign investments, taxes, tax reform, tax loading, tax stimulation, investment climate.

УДК 336.2.

Микола Карлін – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів та оподаткування Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Використання пропорційного підходу до оподаткування в Україні: проблеми та можливі способи їх розв'язання

У статті проаналізовано основи пропорційного (лінійного) підходу до реформування податкової системи України в сучасних умовах, указано на його недоліки та запропоновано способи запровадження прогресивності в податковій системі України з урахуванням досвіду зарубіжних країн. Це забезпечить дотримання принципу справедливості, якого поки не дотримується влада країни.

Ключові слова: пропорційні податки, справедливість в оподаткуванні, прогресивні податки, податкова реформа, податкова система України, Податковий кодекс України, Європейський Союз, Словаччина.

Постановка наукової проблеми та її значення. В умовах ринкової трансформації економіки постсоціалістичних країн особливої гостроти набуває проблема дотримання соціальної справедливості взагалі та в оподаткуванні зокрема, оскільки в умовах соціалізму диференціація за доходами була невеликою. За роки незалежності розрив у доходах заможних верств населення й більшості простих людей зріс вище будь-яких меж, допустимих для постсоціалістичної країни, що спричиняє зростання соціальної напруженості в суспільстві, яка у 2014–2016 рр. зросла до критичної межі. Способом розв'язання вказаної проблеми в Україні могло б стати запровадження прогресивності в оподаткуванні, чому поки що не приділяється належна увага у фінансовій науці, оскільки в оподаткуванні домінує лінійний підхід.

Аналіз досліджень із цієї проблеми. Значний внесок у дослідження реалізації принципів оподаткування в Україні зробили такі вчені, як В. Андрущенко, О. Василик, В. Вишневський, О. Данілов, Т. Єфіменко, Ю. Іванов, С. Каламбет, Т. Калінеску, І. Крисоватий, І. Луніна, А. Луцик, В. Мельник, Л. Сідельникова, О. Сидорович, А. Соколовська, В. Федосов, К. Швабій, С. Юрій, П. Юхименко, Ф. Ярошенко та ін. Водночас сьогодні вимагає додаткових досліджень щодо форм реалізації принципу справедливості в оподаткуванні в умовах соціально-економічної кризи в державі.

Перетворення у 2015 р. України в найбіднішу країну Європи вимагає запровадження нових підходів до оподаткування в нашій країні, які б дали змогу частково зняти соціальну напруженість у суспільстві та